

## RECENZII ȘI NOTE BIBLIOGRAFICE

George Bodi, Radu Pîrnău, Mihaela Danu, Romeo Cavaleriu, *Cercetări interdisciplinare în neo-eneoliticul din nord-estul României*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2013, 181 p., 51 fig.

Acest volum este menit a prezenta rezultatele preliminare obținute prin derularea proiectului CNCS TE nr. 172/2010, *Analiza integrată a datelor arheologice, pedologice, palinologice și arheozoologice din situri neo-eneolitice din estul României*.

Primul capitol al lucrării, intitulat *Introducere*, este alcătuit din două subcapitole. În primul dintre acestea (*Support epistemologic*) unul dintre autori trece în revistă diversele maniere de interpretare a datelor arheologice cunoscute de lumea arheologică în ultimele câteva decenii: Noua Arheologie, arheologia post-procesuală, pragmatismul. Acest din urmă curent interpretativ este considerat ca fiind cel mai promițător pentru o corectă descifrare a informațiilor arheologice. De asemenea, autorul militează pentru „forțarea integrării cunoașterii arheologice în interiorul unui demers transdisciplinar integrat, multivocal, absolut necesar pentru alinierea practicii cercetării la standarde globale și depășirea perspectivei pluridisciplinare actuale”. În acest sens, au fost propuse câteva linii de cooperare între arheologie și domenii precum agricultura, construcțiile sau turismul. Un scop important ce trebuie atins, în opinia sa, este întărirea relațiilor dintre mediul academic și cel privat, prin identificarea de interese și teme de dialog comune. În sub-capitolul *Scurt istoric al cercetării* este menționat obiectivul volumului și anume, investigarea civilizațiilor neo-eneolitice din estul României, prin prisma cercetărilor arheologice, pedologice, palinologice și arheozoologice. În continuare ni se precizează în ce stadiu se află aplicarea acestui model interdisciplinar atât în arheologia din România cât și în cea internațională.

Cel de al doilea capitol, numit *Metodologie* conține date teoretice cu privire la funcționarea diferitelor discipline aplicate în cadrul acestui proiect. În cazul pedologiei s-a explicat maniera de prelevare a probelor de sol, a fost prezentată metodologia ce a stat la baza descrierii morfologice a profilelor de sol și a condițiilor



pedo-genetice, precum și a încadrării taxonomice a solurilor și interpretării analizelor de laborator. Pentru integrarea, prelucrarea și analizarea datelor specialiștii implicați au realizat o bază de date spațiale cu ajutorul Sistemelor Informaționale Geografice. În cadrul sub-capitolului dedicat palinologiei se regăsește un istoric bine documentat, redat într-o manieră critică, asupra evoluției acestei discipline în arheologia românească. Bogatul sub-capitol consacrat arheozoologiei îmbracă aspectul unui mic manual, enumerând și descriind pe rând toate etapele analizei desfășurate în cadrul acestei discipline: recoltarea materialului, spălarea, restaurarea, marcarea, stocarea, identificarea anatomică și taxonomică, osteometria, estimarea vârstei, cuantificarea resturilor faunistice și tafonomia.

Următoarele șase capitole prezintă rezultatele obținute pe șase situri neo-eneolitice: *Isaia-Balta Popii*, *Hoisești-La Pod*, *Scânteia-Dealul Bodești/La Nuci*, *Ruginoasa-Dealul Drăghici*, *Poduri-Dealul Ghindaru*, *Fulgeriș-La Trei Cireși*. Structura capitolelor este similară: Istoricul cercetărilor arheologice, Cadrul fizico-geografic și contextul pedologic, Date arheozoologice și Analiza palinologică, cu mențiunea că aceasta din urmă a fost efectuată doar pentru așezările *Isaia-Balta Popii* și *Poduri-Dealul Ghindaru*. În cazul așezării *Fulgeriș-La Trei Cireși* lipsește și studiul arheozoologic. Aceste sub-capitole cuprind rezultatele primare obținute prin aplicarea metodelor de cercetare corespunzând disciplinelor amintite și descrise din punct de vedere teroretic anterior. Informațiile din text sunt însoțite de fotografii cu siturile și profilele de sol realizate, tabele cu datele arheozoologice și cu cele analitice legate de compoziția solului, hărți, diagrame polinice.

Capitolul *Considerații finale* prezintă concluziile preliminare obținute prin derularea proiectului ce a stat la baza apariției acestei lucrări. Analiza centralizată a studiilor polinice, a celor vizând izotopii stabili de oxigen din două peșteri și a rezultatelor obținute de către autori prin cercetarea solurilor de tip cernoziom din zona de interes a determinat concluzia conform căreia pentru perioada neo-eneolitică se evidențiază o anumită stabilitate a factorilor pedogenetici (climă, vegetație, relief), condițiile fito-climatiche fiind asemănătoare, cu mici oscilații, cu cele din prezent. Analizele pe sol, corelate cu datele despre climă și cele legate de morfologia formelor de relief, au indicat ca zone favorabile cultivării plantelor terenurile plate din lunca Bahluiului pentru așezarea de la Hoisești, versantul la baza căruia se află așezarea pentru Isaia și pe fragmentul de la vest de sit pentru așezarea de la Poduri. Investigațiile arheozoologice au relevat că în cazul așezărilor de la Isaia și Poduri predomină bovinele, urmate de grupul ovicaprinelor și porcinelor, în vreme ce în așezarea de la Hoisești, creșterea animalelor pare să nu fi jucat un rol important, speciile sălbatice având o pondere de cca. 39% din totalul resturilor osteologice. O altă concluzie a cercetărilor arheozoologice este aceea că atât animalele domestice, cât și

cele sălbatice erau *sacrificate* (în cazul celor sălbatice considerăm că se poate vorbi mai degrabă de tranșare, ele fiind cel mai probabil sacrificate la locul unde au fost vâdate) la o anumită distanță de așezare, în interiorul sitului fiind aduse cu preponderență elemente ale scheletului axial, mai bogate în carne. Autorii remarcă pentru așezarea de la Hoisești și o anumită specializare a unor membri ai comunității în domeniul păstoritului.

*Încheierea* constituie prezentarea metodologiei elaborate pentru integrarea datelor cu caracter interdisciplinar într-un discurs specific arheologiei mediului. Cum această metodologie a fost dezvoltată și îmbogățită pe parcursul proiectului, s-a preferat plasarea sa la sfârșitul lucrării, și nu clasic în partea de debut.

Volumul prezentat pe scurt în rândurile anterioare constituie o contribuție importantă atât prin informațiile aduse cât și prin scrierea unei pagini noi într-o carte încă prea subțire a cercetării interdisciplinare în arheologia din România.

**Florian MIHAIL**

*Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”,  
Str. Progresului, nr. 32, 820009, Tulcea*

Dumitru Boghian, Sergiu-Constantin Enea, Sorin Ignătescu, Luminița Bejenaru, Simina Margareta Stanc, *Comunitățile cucuteniene din zona Târgului Frumos. Cercetări interdisciplinare în siturile de la Costești și Giurgești*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2014, 321 p., 123 pl.

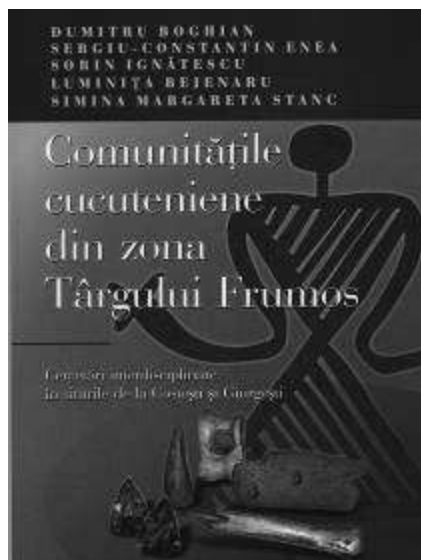
Volumul ce va face obiectul atenției noastre în paginile următoare își propune să trateze neo-eneoliticul din zona Târgului Frumos, cu o atenție sporită către siturile Giurgești-Dealul Mănăstirii și Costești-Cier.

Lucrarea este prefătată de un cuvânt înainte scris de către prof. univ. dr. Nicolae Ursulescu, binecunoscut specialist al neo-eneoliticului, în cadrul căruia acesta a punctat elementele ce dau valoare volumului și explică necesitatea apariției sale.

În Introducere autorii prezintă scopul acestei contribuții științifice. Dorința lor a fost aceea de a salva informațiile legate de așezările Giurgești-Dealul Mănăstirii și Costești-Cier (jud. Iași) a căror săpătură arheologică nu a fost însoțită de publicare. În paginile acestei cărți se vor regăsi informațiile legate de nivelurile culturale cucuteniene, urmând ca un al doilea volum să se concentreze asupra nivelului Horodiștea-Erbiceni II, complexe medievale timpurii și necropola medievală târzie. Pentru o interpretare cât mai corectă, a fost alcătuit un colectiv bogat în specialiști din diverse domenii: arheologie, arheozoologie, pedologie, palinologie etc.

Capitolul II (*Cadrul geografic*) începe prin prezentarea cadrului fizico-geografic al microzonei Târgu Frumos din diverse perspective: geomorfologie, geologie, climă, hidrologie, vegetație, pedologie. În această discuție s-a realizat și încadrarea celor două situri în geografia locală.

Capitolul III (*Istoricul cercetărilor*) conține, așa cum reiese și din titlu, istoricul cercetărilor efectuate asupra zonei Târgului Frumos și în special asupra celor două situri ce fac obiectul lucrării în discuție. Informațiile pornesc din perioada de la începutul sec. XX, marcată de eforturile lui Vasile Ciurea, continuă cu săpăturile efectuate de arheologi cunoscuți și consacrați precum Constantin Mătasă sau Ecaterina Vulpe și se opresc la cele mai recente cercetări, aparținând echipei responsabilă de volum, realizate într-o manieră modernă și având scopul de a salva cât mai multe date din aceste așezări afectate de degradare și chiar braconaj.



Capitolul IV este cel mai amplu și, așa cum spune și titlul său, prezintă *Rezultate ale cercetărilor*. Prima parte este dedicată stratigrafiei celor două situri. Autorii amintesc pentru început informațiile, puțin bogate și elocvente, provenite de la cei ce au săpat în trecut, pentru ca mai apoi să prezinte stratigrafia observată pe parcursul desfășurării propriilor săpături. Astfel, la Costești-Cier, stratul cel mai gros aparține etapei A3 a culturii Cucuteni, alături de acesta fiind identificat și un nivel Cucuteni A-B2/B1. Nivelurile post-cucuteniene sunt reprezentate prin: componente medievale târzii (sec. XVI-XVII), medievale timpurii (sec. VIII-X/XI) și Horodiștea-Erbiceni II. În ceea ce privește situl Giurgești-Dealul Mănăstirii, lipsa unor planuri de pe săpătura executată de Ecaterina Vulpe în anul 1942, alături de gradul ridicat de deteriorare înregistrat în zilele noastre, au împiedicat determinarea clară a stratigrafiei.

Prezentarea complexelor arheologice din situl Costești-Cier identificate pe parcursul campaniilor 2012-2014 a relevat existența în cadrul nivelurilor cucuteniene a mai multor tipuri: locuințe, gropi, șanț de apărare. Stratul cultural Horodiștea-Erbiceni II este reprezentat printr-un bordei și o groapă, nivelul medieval timpuriu printr-un bordei, în vreme ce epocii medievale târzii îi aparțin 35 de morminte.

Un subcapitol a fost dedicat și celor 399 de piese litice cioplite descoperite la Costești-Cier. Acestea au fost tratate din perspectiva materiei prime și a observațiilor tehnolo-tipologice. Materia primă a fost determinată la nivel macroscopic. Tipul predominant este reprezentat de silexul adus din zona Prutului mijlociu, fiind vizibil în toate categoriile tehnologice. Analiza produselor de debitaj a relevat, cel puțin pentru moment, inexistența unei tehnologii standardizate, în nici unul dintre cele două niveluri cucuteniene. Trăsături similare au fost observate și pe micul grup de piese (52 ex.) provenite de pe așezarea Giurgești-Dealul Mănăstirii. Materialul litic șlefuit este mai puțin numeros (78 ex.). Cele mai multe piese au fost prelucrate din roci cu surse locale sau apropiate: gresii de diferite varietăți, marne bituinoase etc. Din punct de vedere tipologic a fost determinată prezența unor *piese cu tăiș (topoare, tesle, dălți/dălțițe), piese utilizate pentru abraziune, prelucrarea/exploatarea altor materii prime sau lovire (frecătoare,percutoare, lustruitoare, râșnițe etc.)*. În nivelurile culturale ale sitului de la Costești au fost descoperite și 46 exemplare de materii dure animale: os (27 ex.), corn (14 ex.) și dinți (5 ex.). Imposibilitatea împărțirii materialului pe contexte crono-culturale clare a determinat pe specialistul ce a efectuat studiul, la o prezentare globală a colecției, cu obiectivul de a defini procedeele tehnologice de fabricare a utilajului și principalele categorii tipologice. La finalul cercetării s-a putut realiza observația că tipurile morfo-funcționale identificate se încadrează în imaginea generală cunoscută în acest moment despre IMDA în cultura Cucuteni. Din lut au fost confecționate: fusaiole, greutăți, duze/suflante de oale, creuzete, lingurițe, turte/dopuri de cuptor, un model de topor de aramă, podoabe, proiectile-bile de praștie, pintadere, rotițe de car de cult etc.

Ceramica a fost descrisă folosindu-se criteriile generale precum: analiza tehnologică și morfologică – materiile prime și modalitățile de modelare, faoare, decorare; clasificarea tipologică; elemente de funcționalitate și abandon; semantică și semnificații. Au fost determinate patru categorii ceramice: fină, semifină, de uz gospodăresc (grosieră), Cucuteni „C”. În cadrul acestora s-au individualizat următoarele forme: pahare; cupe; vase amforoidale, cu corp bombat și gât înalt; vase cu gât tronconic; vase piriforme; vase crater/pseudo-crater; strachini; castroane; suporturi; vase cu picior; capace; polonice/linguri/căușe; vase antropomorfe și zoomore; vase miniaturale; vase pithoi; chiupuri; vase „cazan”.

Plastica a fost împărțită în două mari grupe: antropomorfă și zoomorfă. Statuetele antropomorfe au fost tratate în funcție de faza culturală căreia îi aparțin. Cele din nivelul Cucuteni A-B2/B1 sunt mult mai numeroase decât cele din nivelul A3. În cadrul descrierii autorii oferă informații detaliate cu privire la materia primă, tipologie, semnificație și analogii. În rândul plasticii antropomorfe au mai fost introduse și vasele antropomorfe și idolii conici. Din plastica zoomorfă fac parte statuetele, protomele, coarnele de lut și aplicile, la rândul-le tratate din perspectivele amintite în cazul plasticii antropomorfă.

În contextul conservării tot mai precară a sitului Costești-Cier, colectivul de cercetare a apelat și la prospecțiunile arheologice non-intruzive, cu scopul de a salva cât mai multă informație. Au fost realizate analize cartografice și microtopografice, fotografiile aeriene oblice și măsurători GPR (*ground penetrating radar*). Aceste cercetări sunt încă în curs, informațiile obținute până în acest moment vizând sistemul de fortificare al sitului, stadiul de degradare și planimetria acestuia.

Studiul celor 4454 de resturi faunistice provenite din nivelurile culturale Cucuteni și Horodiștea ale așezării de la Costești a evidențiat rolul important jucat de creșterea animalelor, aceasta constituind principala resursă pentru carne, frecvența resturilor de mamifere domestice fiind în medie de 74%. Principalele specii atestate sunt: bovina domestică (*Bos taurus*), oaia (*Ovis aries*), capra (*Capra hircus*) și porcul (*Sus domesticus*). Dintre speciile vânat, în procente importante se regăsesc cerbul și mistrețul.

Probe prelevate din patru vase au fost analizate din punct de vedere polinic. Deteriorarea facilă a grăuncioarelor de polen în cadrul sedimentelor arheologice a determinat pe specialistul palinolog să își prezinte concluziile cu rezervele de rigoare. Dintre acestea amintim posibila prezență în preajma sitului a unor specii precum teiul și stejarul și existența unor arbori precum salcia, aninul și mesteacănul pe malurile Bahluiețului, ce își avea cursul pe lângă sit. Indicatorii polinici corespunzând unor activități antropice au fost identificați în toate spectrele analizate.

În intenția de a cunoaște și înțelege cât mai bine procesul de prelucrare al ceramicii, o serie de fragmente (17 de pe situl de la Costești; nouă de la Giurgești) și

un bulgăre de pigment au fost analizate prin tehnicile SEM-EDX și micro-FTIR. În acest fel s-a putut determina, spre exemplu, că foarte probabil fragmentele de ceramică luate în studiu au aceeași sursă de materie primă, iar unele ce prezintă compoziții foarte apropiate au fost confecționate din același tip de lut.

În cadrul capitolului V sunt discutate încadrările cultural-cronologice. Autorii menționează din debut că lipsurile financiare au privat siturile Costești și Giurgești de datări  $^{14}\text{C}$ , astfel că discuția s-a axat pe cronologia relativă a microzonei Târgu Frumos. În acest context au fost luate în discuție și analizate toate siturile din zona menționată cu locuiri situate între culturile Precucuteni și Horodiștea-Erbiceni.

Ultimul capitol, intitulat sugestiv *Considerații finale*, conține observații ale autorilor referitoare la microzona Târgu Frumos dar și cultura Cucuteni în ansamblu. Deși analizează statistic disponerea celor 107 locuiri Precucuteni-Cucuteni cunoscute, ei recunosc existența unor *pete albe* în cunoașterea așezărilor eneolitice din microzona Târgu Frumos. O altă concluzie ar fi că bogăția locuirii eneolitice din acest spațiu geografic a fost determinată de configurația geologică, geomorfologică, climatică, hidrografică, flora-faunistică și pedologică favorabilă întemeierii și dezvoltării habitatului uman în epoca istorică amintită. Se remarcă și modificarea soluțiilor constructive, a dimensiunilor generale și cele ale spațiului locuibil/util, în funcție de fazele de dezvoltare ale culturii Cucuteni, constatându-se o creștere a solidității construcțiilor și a mărimii lor în fazele A-B și B. Despre locuitorii așezării Costești-Cier se consideră că au fost specializați în meșteșugul olăritului, afirmație justificată prin cantitatea foarte mare de ceramică pictată, realizarea unor forme deosebite și o cantitate foarte ridicată de plastică antropomorfă.

Spre finalul lucrării au fost introduse un repertoriu arheologic al așezărilor Precucuteni-Cucuteni din zona bazinului Bahluietului, zona Târgu Frumos, un consistent rezumat în engleză, lista abrevierilor și cea bibliografică.

Informațiile din text sunt sprijinite de cele 123 de planșe ce conțin: hărți geografice și geologice, fotografiile cu siturile analizate, imagini de arhivă surprinse pe parcursul vechilor și noilor cercetări, imagini și desene cu situațiile arheologice documentate, fotografiile și desene ale materialului arheologic descoperit și cercetat.

Volumul prezentat în rândurile anterioare se constituie într-un aport științific valoros. Demersul de a salva informația de pe un sit aflat în plin proces de degradare, abordarea pluridisciplinară, reunirea în cadrul aceleiași echipe a unor specialiști din diverse domenii, a căror confruntare de idei și concluzii nu poate decât să contribuie la obținerea unei construcții științifice solide, reprezintă tot atâtea argumente care să sprijine afirmația anterioară.

**Florian MIHAIL**

*Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”,  
Str. Progresului, nr. 32, 820009, Tulcea*

**Radu Băjenaru, *Sfârșitul bronzului timpuriu în regiunea dinre Carpați și Dunăre*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2014, 340 p., 86 Fig., 68 pl., 11 hărți (ISBN 978-973-109-492-2)**

Prezenta apariție editorială reprezintă „o reproducere destul de fidelă” a tezei de doctorat susținută de autor, în martie 2004, în cadrul Facultății de Istorie a Universității din București. Lucrarea este dedicată în fapt unui segment cronologic ce cuprinde întreaga evoluție a culturii Glina, inclusiv până la apariția culturilor „clasice” ale epocii bronzului între Carpați și Dunăre (Verbicioara, Tei și Monteoru). Perioada timpurie a epocii bronzului, în spațiul carpato-balcanic, se evidențiază nu numai prin apariția obiectelor din bronz ci prin numeroase schimbări ce s-au reflectat în tipul de habitat, practici funerare, tipul de economie, religie, metalurgie, olărit etc. Aceste schimbări apar o dată cu stilurile ceramice Cernavodă III, Cernavodă II, Foltești, Baden și Coțofeni.

Autorul reușește să adune în *catalogul* lucrării, într-o manieră sintetică și foarte practică, nu mai puțin de 779 de descoperiri atribuite bronzului timpuriu și începutului bronzului mijlociu, dintre care 563 așezări, 160 descoperiri funerare (minimum 560 morminte) și 75 de depuneri de piese de metal (aproximativ 391 obiecte). Cea mai mare parte a acestor informații provin din cercetări de suprafață, descoperiri întâmplătoare sau săpături de mică amploare și în foarte mică măsură sunt rezultatul unor cercetări sistematice.

Așezările atribuite culturii Glina sunt cele mai numeroase (57%), acestea fiind urmate de cele de tip Schneckenberg, Verbicioara, Monteoru Ic4, 3-Ic3, Gornea-Orlești, Jigodin ș.a. Cele mai multe dintre acestea au fost amenajate pe terase înalte sau dealuri. În majoritatea cazurilor nu se cunosc date stratigrafice; astfel, din cele 609 situri, doar despre 47 știm că au un singur nivel de locuire, iar alte 23 sunt pluristratigrafice. Doar o mică parte dintre acestea au fost fortificate (15). Datele privitoare la amenajările de habitat (construcții de suprafață, bordeie, gropi) sunt puține, documentația fiind destul de săracă, ca rezultat direct al numărului redus și al calității uneori precare al publicațiilor și cercetărilor.

Ceramica reprezintă principala categorie de obiecte descoperite, fiind considerată și un important indicator cronologic folosit deseori pentru definirea





grupelor culturale preistorice. Radu Băjenaru propune o *clasificare generală a formelor ceramice* foarte ușor de utilizat, bazată pe dimensiunile și proporțiile unui lot de peste 500 recipiente întregi sau întregibile (Pl. 1-19). La fel de ușor de urmărit este și clasificarea generală a tehnicilor și motivelor decorului aplicat pe ceramică (Pl. 20-21). Pe baza acestor clasificări, autorul reușește să definească grupele ceramice de tip Glina, Odaia Turcului, Monteoru, Tei, Brăneț, Verbicioara și a unor grupe ceramice din SE Transilvaniei. Folosind aceste codificări, pe care le coroborează cu informațiile stratigrafice, autorul identifică trei etape cronologice: I. Descoperirile de tip Glina din nivelurile Greci 1, Odaia Turcului 1-3 și Brăneț 3-5 (etapa a II-a a bronzului timpuriu); II. Descoperirile de tip Odaia Turcului din nivelurile Odaia Turcului 4, Năieni-Zănoaga Ia-IIb (etapa a III-a a bronzului timpuriu); III. Descoperirile de tip Tei-Bungetu/Cățelu Nou, Monteoru Ic4, 3-Ic3 care include nivelurile Bungetu I-II, Sărata Monteoru Ic4, 3-Ic3 (începutul bronzului mijlociu).

Din cele 160 de descoperiri funerare, doar 71 sunt cunoscute în urma unor săpături. Mormintele sunt atât plane, cât și tumulare, ritul funerar preponderent fiind inhumatia. Cea mai mare parte au fost atribuite populațiilor „de stepă” (Yamnaya sau Katakombnaya), altele au fost atribuite grupelor Zimnicea, Schneckenberg, Cernavodă II ș.a.

Cele 391 de piese din metal provin atât din așezări, descoperiri funerare, cât și din depuneri multiple sau singulare. Acestea sunt reprezentate de arme (topoare plate și cu gaură de înmănușare transversală și pumnale), podoabe și piese de port (brățări, colane, pandantive, inele de buclă etc.). Informațiile legate de inventarul arheologic mobil este completat și de un capitol dedicat obiectelor de piatră, os și lut, la care sunt adăugate câteva date referitoare la plastica antropomorfă și zoomorfă.

Deși destul de dificil de realizat datorită puținelor informații avute la dispoziție, autorul trece în revistă și analizează relațiile identificate cu alte medii culturale. Pe baza acestor paralele și a datelor <sup>14</sup>C cunoscute mai ales din afara ariei studiate, propune o datare a culturii Glina în intervalul 2700-2400, aceasta fiind urmată de apariția culturilor „clasice” ale epocii bronzului românesc.

Bazată pe o documentare bibliografică solidă, cât și pe o analiză detaliată, critică și bine sistematizată a datelor arheologice cunoscute (86 figuri, 68 planșe și 11 hărți), lucrarea lui Radu Băjenaru reprezintă un exemplu de abordare metodologică tradițională a unei tematici arheologice și poate fi considerată fără îndoială o lucrare esențială dedicată cunoașterii perioadei timpurii a epocii bronzului în spațiul carpatodunărean.

**Sorin-Cristian AILINCĂI**

*Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”,  
Str. Progresului, nr. 32, 820009, Tulcea*

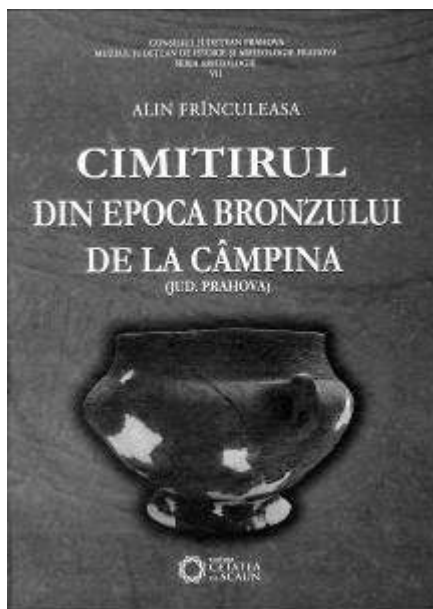
**Alin Frînculeasa, *Cimitirul din epoca bronzului de la Câmpina (jud. Prahova)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2014, 535 p. (ISBN 978-606-537-241-2)**

Lucrarea de față reprezintă publicarea monografică a necropolei din epoca bronzului cercetată, între 2008-2013, în incinta Parohiei *Sfântul Nicolae* din Câmpina. Pe ansamblu, au fost cercetate 60 de morminte, care conțineau 64 de indivizi. Ritul funerar predominant este cel al inhumăției (80%), fiind identificate totuși și morminte de incinerăție.

Prezentarea și analiza descoperirilor este una corectă și complexă din punct de vedere metodologic, expunerea fiind împărțită în trei părți. Prima dintre acestea este dedicată descrierii cercetării și a analizei elementelor de inventar. Astfel, după descrierea *Contextului fizico-geografic* este prezentată *metodologia săpăturii arheologice*. *Catalogul complexelor arheologice* (morminte și alte amenajări din epoca bronzului și evul mediu) cuprinde principalele informații referitoare la identificarea complexului și a inventarului, poziția și orientarea defuncțiilor, determinările antropologice etc. Importante în structura lucrării sunt și observațiile referitoare la *amenajările funerare și stratigrafia lor, ritul și ritualul funerar*. *Inventarul funerar* este unul relativ bogat și divers, format din: ceramică, obiecte de podoabă din os, lut, sticlă, chihlimbar sau metal și ofrande de carne. Descoperirea în interiorul cimitirului a unor elemente de inventar specifice unor culturi precum Monteoru, Noua sau Tei, precum și seria de 11 datări <sup>14</sup>C, care plasează descoperirile în perioada târzie a epocii bronzului și chiar până la începutul mileniului I a.Chr., dau prilejul emiterii unor interesante considerații cronologice relative și absolute.

Partea a II-a, întocmită de Andrei Soficaru și Bianca Preda, reprezintă studiu antropologic al necropolei de la Câmpina. Expunerea conține o prezentare a metodei aplicate, o prezentare succintă a rezultatului analizei și catalogul mormintelor, care conține date referitoare la inventarul oaselor, determinarea sexului, estimarea vârstei și staturii, precum și observații legate de patologie.

Partea a III-a a lucrării conține o serie de studii referitoare la: originea chihlimbarului descoperit în cimitirul de la Câmpina (Eugen Teodor și Marian



Vîrgolici), studiul podoabelor confecționate din materiale vitroase (Alin Frînculeasa), dar și rezultatele investigațiilor geofizice (David Cornel).

În fine, volumul se încheie cu un rezumat în limba engleză, bibliografia, lista ilustrației (în română și engleză) și 113 planșe care ilustrează în condiții foarte bune localizarea necropolei, planul mormintelor și inventarul acestora.

Rezultat al unui colectiv numeros (compus din specialiști în diverse domenii, precum: Cornel David, Mădălina Nicoleta Frînculeasa, Monica Mărgărit, Bianca Preda, Andrei-Dorian Soficaru, Eugen Silviu Teodor, Marian Vîrgolici), coordonat de Alin Frînculeasa, prezenta lucrare aduce contribuții deosebite la cunoașterea comportamentului funerar al populațiilor de la sfârșitul epocii bronzului din spațiul carpatic și reprezintă, în opinia noastră, un exemplu demn de urmat în vederea abordării și valorificării interdisciplinare a unei cercetări arheologice.

**Sorin-Cristian AILINCĂI**

*Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”,  
Str. Progresului, nr. 32, 820009, Tulcea*

**Ion Niculiță, Andrei Niciu, *Așezarea și necropola din prima epocă a fierului Saharna – Țiglău*, Biblioteca „Tyragetia”, XXV, Chișinău 2014, 190 p., 25 tabele și 209 figuri**

Volumul monografic al sitului de la Saharna-Țiglău, apărut în anul 2014, face parte din colecția Biblioteca Tyragetia XXV, reprezentând rezultatul cercetărilor întreprinse în cadrul mai multor campanii arheologice (2007-2009).

Prima parte a acestei lucrări a fost consacrată descrierii spațiului geografic (p. 9), urmând un studiu asupra aspectelor geologice generale avându-l ca autor pe Valerian Ciobotaru (p. 11), acesta explicând modul de formare al reliefului contemporan din regiunea centrală a fluviului Nistru și principalele caracteristici geologice ale teritoriului Saharna-Țiglău. În continuare sunt prezentate istoricul cercetărilor și situația arheologică actuală a sitului (p. 15), aici fiind incluse informații despre locul de amplasare al sitului (așezarea și necropola), dar și date despre săpături; acestea din urmă au fost efectuate în partea de est și centrală a sitului, context în care au fost identificate trei nivele arheologice. Astfel au fost descoperite construcții atât pe nivelul preistoric de călcare cât și amenajate în sol (gropi menajere sau gropi aparținând construcțiilor de suprafață).

Primul capitol *Așezare. Cercetări arheologice* (p. 19) cuprinde două subcapitole: *Construcții locative* și *Complexe gospodărești*. Pentru primul subcapitol sunt menționate o locuință de suprafață, de formă neregulată, cu mai multe amenajări auxiliare, pentru care a fost executată o reconstituire grafică (fig. 95-96, p. 310-311) și reconstrucția *in situ* a structurii de lemn. Materialele arheologice provenite din locuință sunt în cea mai mare parte ceramice, și, mai puțin numeroase, din os sau piatră. Alături de aceasta au mai fost identificate patru vetre și câteva complexe arheologice închise. Totodată a fost identificat și un bordei, de formă ovală neregulată în plan și tronconică în profil, având în partea de vest o treaptă de coborâre. Materialele provenite din acest complex constau din fragmente de ceramică, oase calcinate și bucăți de lut ars. Complexele gospodărești sunt reprezentate prin 40 de gropi (de forme diferite), în care inventarul arheologic constă în principal din fragmente de vase ceramice (atribuite celor trei grupe: rudimentare, semifine, fine), dar au mai fost identificate și obiecte din os sau corn cu urme de



prelucrare sau cute din piatră. Totodată au mai fost descoperite și fragmente de figurine zoomorfe modelate din lut. Materialele arheologice descoperite au fost prezentate în detaliu (și ilustrate), în cadrul fiecărui complex.

Următorul capitol – *Inventarul arheologic* (p. 57) și cel căruia i-a fost alocat un spațiu mai generos, prezintă, așa cum reiese din titlu, materialele arheologice identificate în urma cercetărilor, grupate după materialul din care au fost confecționate, funcția și utilizarea lor. Astfel, o primă categorie de materiale este cea reprezentată de unelte. Pentru cele din os sunt menționate spatulele, străpungătoarele, pieptenii, ace, inele, lustruitoare, piese nedeterminate. Pentru obiectele din piatră, cele mai numeroase sunt cutele (26 exemplare), confecționate din gresie sau granit. Au mai fost identificate și topoare-ciocan, lame de topor, dălțițe, râșnițe, percutoare și lame din silex. Uneltele din lut includ creuzete, matrice, fusaiole, și rondele. A doua categorie este cea a armelor, cele din os sau corn fiind reprezentate de ciocane-măciuci, vârfuri de lance, vârfuri de săgeată. Pentru cele confecționate din piatră se remarcă doar două tipuri de arme: vârfuri de lance și de săgeți. A treia categorie este cea a podoabelor; din metal a fost identificată o singură piesă, un pandantiv în formă de saltaleon conic din foiță de bronz. Din os au fost identificate câteva pandantive (colț de animal perforat) și nasturi. O singură piesă este din piatră, un pandantiv. O a patra categorie de obiecte este cea a pieselor cu semnificație cultică, din care fac parte astragale din os, un vârf de săgeată acoperit cu o „substanță smolită împietrită” căruia i-a fost atribuită funcția de obiect pentru tatuare. Pentru obiectele din lut sunt menționate figurinele (antropomorfe și zoomorfe) și căței de vatră. O altă categorie de inventar arheologic este reprezentată de obiecte din corn, os sau silex cu urme de prelucrare, utilizate fie ca materie primă fie nefinisate.

Ultima categorie este reprezentată de cel mai numeros tip de inventar arheologic, ceramica, reprezentat de un lot format din 9537 de fragmente modelate cu mâna, bogat și variat, caracteristic culturii Cozia-Saharna, fiind inclus în orizontul cultural al ceramicii imprimată și incizată din prima jumătate a mileniului I a.Chr. Prima grupă, cea rudimentară, este cea a cărei pastă conține cioburi pisate, pietricele mici sau nisip și a fost arsă oxidant, incomplet și neuniform. Din punct de vedere statistic, acestea reprezintă 54% din lotul ceramic. Cea de-a doua grupă este cea a vaselor semifine, modelate din pastă care conține cioburi pisate mărunț sau nisip. Pentru aceste vase au fost utilizate ambele tipuri de ardere (oxidantă și reducătoare). Acestea reprezintă 33% din lotul ceramic. A treia grupă este cea a ceramicii fine, din pastă foarte bine frământată, având ca degresant nisipul. La fel ca și grupa precedentă, în cazul acesteia au fost întrebuițate ambele tipuri de ardere. Statistic, acestea reprezintă aproximativ 13% din lotul ceramic analizat.

Urmează descrierea formelor ceramice, fiecare având mai multe variante: vase-oale, vase-pithos, vase-chiup, străchini, cești/cupe, toarte de vase, pixide, vase miniaturale, capace. Este prezentat apoi un inventar al decorului ceramic, descris după tehnica de realizare: decor plastic (în relief), caneluri, tehnica inciziei, tehnica imprimării. Pentru toate acestea au fost descrise și ilustrate diferitele variante. În total au fost identificate 27 de motive decorative. Lotul ceramic prezentat a fost încadrat în arealul culturii Cozia-Saharna, cu analogii și în mediul culturii Babadag.

Cel de-al treilea capitol – *Contribuții experimentale asupra formării, cercetării și interpretării habitatului preistoric ca sursă arheologică din zona Nistrului Mijlociu* (p. 121) reprezintă rezultatele proiectului de organizare a unui Parc Arheologic în aer liber, din anul 2008, sub egida Laboratorului de Cercetări Științifice „Tracologie” în cadrul căruia au participat profesori, voluntari și studenți ai Universității de Stat din Moldova. A fost derulat un proiect de arheologie experimentală constând în construirea unei locuințe preistorice și incendierea acesteia. Astfel, sunt prezentate contextul arheologic, scopul experimentului, desfășurarea și rezultatele obținute. Toate acestea sunt însoțite de un suport grafic, inclusiv planșe reprezentând conturarea temperaturilor în planografia locuinței în timpul arderii.

Al patrulea capitol – *Necropola Saharna I (Țiglău) și locul ei în studierea practicilor funerare ale comunităților culturii Saharna* (în baza rezultatelor cercetărilor efectuate de G.D. Smirnov și G.P. Sergheev în anul 1950) (p. 127) reprezintă informația și datele recuperate din carnetele de săpătură ale autorilor cercetărilor, și din lucrările publicate. Au fost astfel refăcute unele desene și publicate textele manuscriselor. În continuare sunt prezentate succint particularitățile caracteristice ale necropolei și concluziile în urma cercetărilor privind practicile funerare.

Partea finală a lucrării este reprezentată de capitolul V *Stratigrafie și cronologie* (p. 157) și formularea concluziilor generale. Astfel, pe baza analogiilor, așezarea de la Saharna-Țiglău a fost încadrată cronologic între sec. XI–prima jumătate a sec. VIII a. Chr., fiind contemporană cu necropola din același punct. Adiacent, este inclus și un catalog al descoperirilor.

Alături de cele menționate anterior, bibliografia, un succint rezumat în limba engleză și o bogată ilustrație completează monografia care, datorită informației numeroase inclusă acum în circuitul științific, cât și datorită abordării interdisciplinare, reprezintă o contribuție importantă având ca subiect civilizația perioadei timpurii din prima epocă a fierului în regiunea Nistrului Mijlociu.

**Diana Andreea STAN**

*Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”,  
Str. Progresului, nr. 32, 820009, Tulcea*